

Akademik

MIHAJLO APOSTOLSKI

general-pukovnik u penziji

Tito — strateg revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije

I

U najsudbonosnijim momentima za narode i narodnosti Jugoslavije, na čelu Komunističke partije Jugoslavije stajao je Josip Broz Tito — ličnost širokog horizonta, dalekoviđa u predviđanjima, uporna i istrajna u borbi — čovek koji je sve svoje sposobnosti stavio u službu klasi kojoj pripada, svome narodu i službi progresa uopšte.

Tito kao celovita ličnost se izgrađivao i uzdizao na delima Marksa, Engelsa i Lenjina. Kalio se u oktobarskoj revoluciji i u prvim redovima izuzetno teške borbe Komunističke partije Jugoslavije protiv buržoaske vlasti stare Jugoslavije. Samo tako prekaljen borac, kada je Jugoslavija bila pregažena i rasparčana, kada je buržoaska vlast kapitulirala, mogao je da visoko digne zastavu Partije i pred nemačkom invazijom — da ne priznaje ni kapitulaciju, ni stanje koje je stvoreno aprilskim ratom 1941. godine. Tito je tada odlučno izgovorio »ne«, kao što je to činio i u svim sudbonosnim momentima, jednovremeno ističući spremnost da prihvati borbu i zaštititi interese radničke klase i naroda i narodnosti Jugoslavije¹. Josip Broz Tito, kao generalni sekretar Partije, osećajući puls naroda, bio je siguran da će narod prihvatiti njegov poziv za borbu s apsolutnim uverenjem da se time štite interesi i radničke klase i širokih narodnih masa.

¹ Nakon svršetka drugog svetskog rata Tito je bio u situaciji da više puta odlučno istupa u odbranu slobode i nezavisnosti, i našeg društveno-političkog sistema, pružajući otpor pritisku saveznika sa Zapada, Rezoluciji Informbiroa i mnogim drugim pritiscima.

Udaljavanjem od sudbonosnih događaja naše generacije, buduća pokoljenja će još više osećati potrebu da upoznaju i proučavaju dela i ličnost druga Tita — velikana, koji je tokom drugog svetskog rata izrastao u izvanrednog političkog i vojnog stratega revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije, a u periodu posle drugog svetskog rata, u retko autoritativnog državnika na planu politike za očuvanje mira u svetu.

Ovom prilikom, u najkraćim crtama, zadržaćemo se na nekoliko najznačajnijih misli i dela, koja govore o Titu kao vojnom strategu i smelom i veštom komandantu.

Tito i kao generalni sekretar Partije i kao komandant u periodima pre, za vreme i posle drugog svetskog rata ispoljava izvanrednu sposobnost da realno proceni i političku i vojnu situaciju. Smeo i uporan politički rukovodilac i vojni komandant, na bazi realno procenjene situacije, Tito je u svim prilikama blagovremeno donosio smeće odluke i preduzimać odgovarajuće mere i akcije. Drugim rećima, Tito je u svojstvu generalnog sekretara Partije i vrhovnog komandanta, a pri kraju rata i posle rata i kao državnik, kreirao strategiju, kao što je poznato, na političkom, vojnom i državničkom planu. Titova strategija je uvek davala pozitivne rezultate.

Josip Broz Tito je kreirao strategiju na vojnom planu, ali moramo istaći da je veoma teško odvojiti je od strategije na političkom i državničkom planu — ona je jedinstvena i u određenim etapama prednost dobija politička, državnička ili vojna komponenta, zavisno od realne situacije. Ovakav odnos proizilazi iz činjenice što je Josip Broz Tito organizator borbe protiv nemaćkih, italijanskih, maćarskih i bugarskih okupatora, kao što je jednovremeno organizator i revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije — za promenu društveno-političkog sistema. Ujedinjujući ove dve komponente Josip Broz Tito je borbu naroda i narodnosti Jugoslavije izdigao i po formi i po sadržini u narodnooslobodilaćki rat i revoluciju. Sa zalaćkom sposobnoću je razotkrio istorijske težnje naroda i narodnosti Jugoslavije za slobodom, demokratskim odnosima, kao i težnje naroda na Balkanu, svesnih da mogu obezbediti egzistenciju i slobodan razvitak jedino u slozi, ako sami rešavaju svoju sudbinu, ako prestanu da budu oruće velikih imperijalistićkih sila Evrope, pa i celog sveta². Jednovremeno, Tito se, proućavajući istorijsku prošlost naroda i narodnosti Jugoslavije, ubedio u njihovu upornost, izdržljivost, heroj-

² U XIX i XX veku velike sile Evrope nastojale su da na račun otomanske imperije steknu dominaciju na Balkanu. Ova politika dostigla je kulminaciju u prvom i drugom balkanskom ratu, i u prvom i drugom svetskom ratu, ali se proteže i u novim uslovima.

stvo i spremnost da se bore za slobodu i svoja prava uopšte³. I, kao što je poznato, pod Titovim rukovodstvom Partija je uspela da narode i narodnosti Jugoslavije ujedini i pokrene u zajedničku borbu protiv okupatora i njihovih domaćih saradnika⁴.

Komunistička partija Jugoslavije u novonastalim uslovima 1941. godine, iako izvanredno teškim, pod rukovodstvom Tita je produžila svoju revolucionarnu aktivnost na celoj teritoriji Jugoslavije, iako je njena teritorija bila podeljena i anektirana od strane agresora (Nemačka, Italija, Mađarska i Bugarska). Jednovremeno su organizacije KPJ sa visokom svešću za odgovornost pred narodima i narodnostima Jugoslavije organizirano i ubrzano vršile pripreme Partije i radničke klase za dizanje naroda i narodnosti Jugoslavije na ustanak.

Nemačku agresiju na Sovjetski Savez, komunisti, Partija kao celina i progresivni ljudi su ocenili kao sazrevanje uslova za ustanak. Drug Tito, CK KPJ, kao i sve partijske organizacije, dolaze do jedinstvenog zaključka da su ratom između nacističke Nemačke i Sovjetskog Saveza stvoreni objektivni uslovi za oružani ustanak naroda i narodnosti Jugoslavije protivu okupatora.

U teškim momentima 1941. godine, samo izvanredna dalekovidost druga Tita mogla je realno da oceni nastalu situaciju, u momentu kada su nemačke nacističke armije potiskivale divizije Crvene armije i brzo napredovale duboko na teritoriju Sovjetskog Saveza, i da dođe do zaključka da je to momenat za oružani ustanak naroda i narodnosti Jugoslavije. Oceniti da je baš taj momenat pogodan za oružani ustanak, mogla je samo ličnost, koja, pored izvanredne hrabrosti, poseduje i solidno naučno poznavanje odnosa snaga zaraćenih strana. Ta ličnost je bio Tito, koji je duboko poznavao ne samo odnos snaga već i njihov društveno-politički sistem. Tito je temeljno poznavao korene nemačkog nacizma i italijanskog fašizma, pa brzi vojni uspesi u 1941. godini ni za momenat ga nisu pokolebali. Tito je poznavao i društveno-politički sistem Sovjetskog Saveza, pa nijednog momenta nije posumnjao u njegov konačni uspeh, jer se taj sistem oslanjao na

³ Poznat je u istoriji otpor naroda i narodnosti Jugoslavije za izvojevanje nacionalne i socijalne slobode — Sloveni i Hrvati bili su u stalnom sukobu sa Austro-Ugarskom i Italijom; Srbi su u dva ustanka protiv otomanske vladavine izvojevali samostalnost i stalno pružali otpor pritiscima Austro-Ugarske, zatim u Bosni i Hercegovini — bosansko-hercegovački ustanak 1875; u Makedoniji su dignuti razlovečki (1876), kresnenski (1878) i ilindenski ustanak (1903). Permanentne borbe Crnogoraca, zatim otpor Albanaca turskoj vlasti, itd.

⁴ Jedinstvo naroda i narodnosti Jugoslavije ostvareno je zahvaljujući realnoj politici druga Tita i Partije i određivanjem ciljeva ustanka koji su odgovarali stremljenjima naroda.

široke narodne mase, a znao je da su narodi, kada su jedinstveni, nepobedivi — činjenica koja se povrdila u istoriji mnogih naroda.

Ovo duboko naučno poznavanje protivničkih, savezničkih i svojih snaga, objašnjava činjenicu da je u danima kada su nacističke armije brzo napredovale na teritoriji Sovjetskog Saveza, kada je cela Evropa bila pod čizmom Hitlerovog nacizma i njegovih saveznika, kada su na Dalekom istoku i japanske oružane snage beležile velike uspehe — doneta odluka da se u »tvrđavi Evrope« u dubokoj pozadini fronta, narodi i narodnosti Jugoslavije povedu u oružani ustanak. Ovo nije samo hrabrost, to je izvanredno smela i sudbonosna odluka za narode i narodnosti Jugoslavije. No, Tito kao da je rođen da donosi takve smele odluke, ne samo u 1941. godini već i u svim drugim sudbonosnim i presudnim momentima za narode i narodnosti Jugoslavije.

Veličina Titove odluke za oružani ustanak 1941, još više se ističe kada se zna da su manje ili više bili isti objektivni uslovi za sve komunističke partije i narode Evrope, pa ipak, kao što je poznato, na opštenarodni ustanak su se digli samo narodi i narodnosti Jugoslavije i albanski narod. Do ovakve odluke je Tito došao jer nije robovao nikakvim šablonima. Titove strategijske koncepcije su nove, stvaralačke, adekvatne konkretnim i opštim uslovima, zasnovane na spremnosti naroda i narodnosti Jugoslavije da se pod njegovim rukovodstvom, pod rukovodstvom Partije bore za realizovanje svojih revolucionarnih stremljenja. Zbog toga Titove strategijske koncepcije radikalno odstupaju od klasične strategije za revolucije tipa XIX veka. Zbog toga strategijsko iskustvo druga Tita predstavlja poseban prilog revolucionarnoj borbi radničke klase i potlačenih naroda uopšte.

II

Tito, dolaskom na čelo KPJ, znao je šta znači izgraditi Partiju koja će biti jedinstvena. Dugogodišnjim upornim radom Partija je uspela do početka ustanka 1941. godine da realizira jednu od osnovnih strategijskih koncepcija za vođenje ustanka — da politički i psihološki pripremi partijsku organizaciju i radničku klasu kao celinu, i široke mase naroda i narodnosti Jugoslavije za predstojeće događaje, za ustanak i odbranu svojih osnovnih prava⁵. Da je ideološko-politička i psihološka priprema naroda bila na visini

⁵ *Istorijski arhiv KPJ* (u daljem IAKPJ), tom II, »Zadaće Partije u borbi protivu imperijalističkog rata« 243—246, tom VII, dok 1, str. 13. Pregled na istorijata na Partijata SKJ, Skopje 1963, str. 346.

potvrdili su kasniji događaji. Potpuna uverenost KPJ da je narod politički pripremljen da ide u borbu pod njenim rukovodstvom, omogućila je da njen generalni sekretar Josip Broz Tito, nepuna tri meseca posle propasti i okupacije stare Jugoslavije donese sudbonosnu odluku za oružani ustanak⁶. O materijalnim pripremama naših naroda i narodnosti za rat, Partija je, isto tako, vodila računa. Međutim, njene realne i materijalne mogućnosti na ovom planu su bile minimalne, te je narod povelu na ustanak sa onim količinama oružja i drugih materijalnih sredstava kojima se raspolagalo⁷.

Da bi mogla da predvodi narod u borbi, Partija je morala da izgradi kadrove⁸. Posebna je briga bila Partije za kadrove, za njihovu izgradnju putem kurseva i škola, no i kroz praksu u borbi protivu buržoaske vlasti stare Jugoslavije. Sa istim ciljem su tokom NOR i revolucije u tu svrhu razvijani i stvarani veoma različiti politički i vojni kursevi i škole kroz koje se gradio kadar. Partija je gradila kadar i u plamenu revolucije izvršavanjem raznovrsnih i veoma teških i složenih operativnih i uopšte borbenih zadataka, kada su se tražili ne samo političko i vojničko znanje već i mnogi drugi kvaliteti: snalažljivost u raznim situacijama, odlučnost, izdržljivost i upornost u izvršavanju zadataka, požrtvovanost, hrabrost i dr.⁹

Partija je u periodu do rata i tokom NOR i revolucije izgradila veoma sposobne kadrove koji su povelu i vodili narod u oslobodilački rat i revoluciju. Gledajući konačne rezultate NOR i revolucije možemo konstatovati da je KPJ pod rukovodstvom druga Tita ovom strategijskom principu posvetila svestranu pažnju, svesna da kadrovi imaju primarnu ulogu u realizovanju ciljeva Partije, radničke klase i revolucije uopšte.

III

Partija je pod rukovodstvom druga Tita u periodu do nemačkog napada na Jugoslaviju imala izgrađene jasne ciljeve za borbu radničke klase potlačenih naroda, ali, isto tako, i jasno gledanje na

⁶ IAKPJ, Tom VII, dok 7, str. 28—29.

⁷ Životno iskustvo naroda i narodnosti Jugoslavije je bilo da čuvaju oružje, a izvesne količine oružja sakupljene su prilikom propasti jugoslovenske vojske. Problem naoružanja tokom NOR i revolucije rešavan je na specifičan način — od naroda u početnoj fazi, zaplenom od okupatora i izvesnom pomoći saveznika od kraja 1943. godine.

⁸ Izgradnja kadrova bio je stalan problem Partije — IAKPJ, tom II, odluka Politbiroa CK KPJ, str. 393—394: *Četrdeset godina KPJ*, zbornik sećanja, knj. III, str. 404, Josip Broz Tito: *Stvaranje i razvoj Jugoslovenske armije*, 1949, str. 200.

⁹ Tito — *Stvaranje i razvoj Jugoslovenske armije*, str. 30—38.

opasnosti od fašističke agresije i na tu opasnost više puta ukazivala.¹⁰ Početkom drugog svetskog rata, Josip Broz Tito je, ukazujući na opasnost od fašističke agresije, određivao i ciljeve Partije za odbranu slobode i nezavisnosti naroda i narodnosti Jugoslavije.¹¹ Međutim, posle sloma stare Jugoslavije, Tito kao generalni sekretar, postavlja nove ciljeve pred Partiju — pripremanje naroda i narodnosti Jugoslavije za borbu protiv okupatora.¹² Od tog momenta pa sve do kraja rata, drug Tito je sve jasnije isticao ciljeve NOR i revolucije, i jednovremeno permanentnom aktivnošću postepeno i realizirao postavljene ciljeve. Precizno utvrđivanje ciljeva ustanka, odnosno u narednim etapama ciljeva NOR i revolucije, bio je jedan od uslova za pokretanje masa na ustanak, odnosno za mobilizaciju širokih masa naroda za njihovo uključivanje u NOR i revoluciju. Sve je ovo omogućilo da se istraje u tako surovoy i teškoj borbi rata kakav je bio rat u Jugoslaviji. Ako se analiziraju mnogobrojni dokumenti CK KPJ i Vrhovnog štaba NOV i POJ, kao i svih partijskih i vojnih tela, može se konstatovati da su strategijski ciljevi ustanka potpuno odgovarali vekovnim težnjama svih naroda i narodnosti Jugoslavije.¹³ Za potvrdu toga pomenućemo samo neke ciljeve koje su Partija i Vrhovni komandant od početka NOR i revolucije isticali. U osnovi, ovi se ciljevi mogu formulisati u sledećem:

1. Borba za oslobođenje zemlje od okupatora — cilj koji je u potpunosti odgovarao borbenim i slobodarskim tradicijama naroda i njegovim stremljenjima.¹⁴

2. Borba za stvaranje nove Jugoslavije, ravnopravne, demokratske zajednice naroda i narodnosti. Ovako postavljeni strategijski cilj omogućio je da se za njegovu realizaciju mobilišu i bore svi narodi i narodnosti Jugoslavije, jer je otvarao perspektive za nacionalno oslobođenje potlačenih naroda, za afirmaciju i slobodan razvitak svih naroda i narodnosti Jugoslavije. Ovaj je cilj potvrđen u NOR i revoluciji, a posebno na Drugom zasjedanju AVNOJ-a, 29. novembra

¹⁰ Peta konferencija KPJ, Komunist, tom I, br. 1, 1946, str. 106—108.

¹¹ IAKPJ — tom VII, dok. 4, str. 17—19, dok. 11, str. 3. dok. 28, str. 69; Zbornik dokumenata o narodnooslobodilačkom ratu naroda Jugoslavije (u daljnjem — Zbornik), tom I; Proglas CK KPJ od 12. VII 1941, str. 20, tom II; Zadatak narodnooslobodilačkih partizanskih odreda, str. 11; Statut proleterskih NOU brigada, str. 135, tom. VII, knj. 1, dok. 10 str. 29—33; Josip Broz Tito, *Borba za oslobođenje Jugoslavije* (1941—1945), Kultura 1947, str. 10, 90, 201, 235.

¹² IAKPJ i Tito: *Stvaranje i razvoj Jugoslovenske armije*, str. 41, 72, 206, 223, 224.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

1943. godine, u čijim se odlukama vidi put daljeg razvitka i prekretnica državno-pravnog uređenja i odnosa naroda i narodnosti Jugoslavije.¹⁵

3. Borba protivu saradnika okupatora. Saradnici okupatora su, u suštini, bile kontrarevolucionarne snage, ostaci buržoazije stare Jugoslavije.¹⁶ Slamanjem tih snaga omogućeno je da se u razvoju nove Jugoslavije otvore stranice izgradnje socijalizma.

IV

Za uspeh ustanka u celini veoma je značajan problem vojne organizacije, kome su i Partija i drug Tito poklanjali posebnu pažnju. Vojna organizacija ustanka je permanentno usavršavana, poprimajući forme i sadržinu koji su odgovarali ciljevima i postavljenim zadacima u svakoj etapi razvoja oružane borbe i revolucije.

Tako je stvaranje Glavnog odnosno Vrhovnog štaba, i jednovremeno pokrajinskih, odnosno glavnih štabova za pojedine regione, u osnovi predstavljalo stvaranje nacionalnih vojnih rukovodstava za današnje socijalističke republike i autonomne pokrajine. Ovo je veoma značajna i dalekovidna odluka, koja je omogućavala lakšu mobilizaciju naroda i narodnosti za borbu protiv okupatora i njihovih saradnika.¹⁷ U periodu pripreme za ustanak Partija sugerše da početne oružane akcije izvode male grupe. Međutim, razvoj ustanka u Srbiji, Crnoj Gori i nekim drugim oblastima ubrzao je početak stvaranja i krupnijih partizanskih odreda sastavljenih od po više bataljona.

Brz razvoj NOR i revolucije omogućio je krajem decembra 1941. godine da stvaranjem Prve proleterske brigade otpočne viši stepen vojne organizacije i oružanih formacija, odnosno da otpočne proces stvaranja narodne, revolucionarne armije, koja je pred kraj drugog svetskog rata imala preko 60 divizija grupisanih u korpuse i armije.¹⁸ Tako, na dobrovoljnoj osnovi narodi i narodnosti Jugoslavije

¹⁵ *Temelji Nove Jugoslavije* (pripreme i komentar — Slobodan Nešović), Beograd, 1973, str. 114—119.

¹⁶ *Zbornik*, tom I, *Proglas CK KPJ od 12. VII 1941*, str. 20; *Proglas CK KPJ od 25. VII 1941*, str. 23—15.

¹⁷ Pored Vrhovnog štaba, formirani su glavni štabovi za Srbiju, Hrvatsku, Sloveniju, Makedoniju, Crnu Goru, Kosovo i dr.

¹⁸ *Završne operacije za oslobođenje Jugoslavije 1944—1945*, Beograd, 1957, str. 474—380.

stvorili su snažnu armiju, brojno jaču nego što bi se mogla stvoriti regularnom mobilizacijom, naoružavana zaplenjenim oružjem od okupatora i neznatnom pomoći od saveznika. Ta je armija u borbama prekaljena i osposobljena da, u konačnom obračunu sa okupatorima, oslobodi celu zemlju. Proterivanjem okupatora, razbijene su i domaće kontrarevolucionarne snage. Armija, stvorena tokom rata, razvijana i usavršavana u poratnom periodu, postala je faktor bezbednosti, slobode, nezavisnosti i mirnog razvitka naroda i narodnosti Jugoslavije.

Na svojevrsan način su Partija i Josip Broz Tito pristupili rešavanju strategijskog problema razvoja vojne organizacije u svim njenim komponentama. U suštini to je bio veoma složen proces, nametnut realnim uslovima u kojima su se našli narodi i narodnosti Jugoslavije, a koji je potpuno odgovarao uslovima ratovanja na specifičnom frontu u Jugoslaviji, odnosno specifičnostima razvoja NOV i POJ.¹⁹

U izgradnji oružanih formacija, vojne organizacije i armije kao celine, Josip Broz Tito je posebnu pažnju posvetio jedinstvu pogleda, misli i akcije. Skladnom organizacijom i pravilnim izborom kadrova obezbedio je apsolutno jedinstvo u komandovanju i rukovođenju, prenoseći duh jedinstva Partije i na vojna rukovodstva, vojne štabove i jedinice u celini.

Jedinstvo misli i akcije u Partiji — i u političkom i u vojnom rukovodstvu — bili su od primarnog značaja za uspešno vođenje vojnih operacija, odnosno NOR i revolucije kao celine. Ovo je bilo veoma uspešno rešeno i, kao jedan od primarnih strategijskih problema, zaslužuje posebno da se istraži. Moramo posebno istaći da je u tome pored organizacionih i političkih mera posebnu ulogu imala i sama ličnost druga Tita.

V

Vrhovnom komandantu NOV i POJ Josipu Brozu Titu bilo je poznato da je za uspeh u borbi nužno bilo rešiti problem savezništva.²⁰ Ovom problemu su i Partija i drug Tito davali poseban,

¹⁹ KPJ, kao organizator NOR i revolucije, obezbedila je svoj uticaj u oružanim formacijama preko institucije politički komesar, zamenik političkog komesara i partijskom organizacijom u jedinicama.

²⁰ IAKPJ — tom I, »Borba« 1941, str. 128, 190, 303; Tito — *Borba za oslobođenje Jugoslavije (1941—1945)*, str. 12, 33, 73, 90; Tito — *Stvaranje i razvoj JA*, str. 19, 72, 207.

možda i primaran značaj. Znali su da 1941. godine radnička klasa ne može sama krenuti na ustanak. U takvim uslovima trebalo je obezbediti da zajedno sa radničkom klasom krenu na ustanak i svi slojevi naroda i narodnosti, nezavisno od njihove političke, klasne i verske pripadnosti. Pored toga, trebalo je osujetiti nameru okupatora da podeli naše narode i narodnosti, a uslov za osujećenje je bilo njihovo jedinstvo. Na realiziranju ovog retko značajnog problema Josip Broz Tito se zalagao, i danas se zalaže sa izvanrednom energijom. Već na samom početku ustanka ovaj problem dobija realne dimenzije. Stoga, u proglasu CK KPJ povodom nemačke agresije na Sovjetski Savez, posebna se pažnja posvećuje radničkoj klasi i komunistima kao njenoj avangardi, pozivajući ih u »poslednji i odlučni boj za slobodu i sreću čovečanstva«. Jednovremeno u istom proglasu obraća se i omladini i svim narodima i narodnostima Jugoslavije. Međutim, već u proglasu od 25. jula CK KPJ posebnu pažnju posvećuje jedinstvu naroda i narodnosti Jugoslavije, naglašavajući potrebu »da se ujedine, bez obzira na politička i verska uverenja, i da jedinstvenom borbom proteraju omrznete okupatore iz svoje zemlje« i, dalje, da »u ime slobode i nacionalne nezavisnosti Komunistička partija Jugoslavije poziva sve rodoljubive narodne elemente da se ujedine u borbi protiv zajedničkog neprijatelja — fašističkog okupatora i domaćih izdajnika«. Ovim proglasima CK KPJ u osnovi postavlja temelje savezništva između radničke klase i svih drugih slojeva naroda i narodnosti, nezavisno od njihove političke orijentacije i verske pripadnosti.²¹ Ovim su jednovremeno postavljeni i temelji Narodnooslobodilačkom frontu, Antifašističkom frontu žena i Ujedinjenom savezu antifašističke omladine Jugoslavije.

Razvoj NOR i revolucije je potvrdio da je KPJ uspela da realnim utvrđivanjem ciljeva borbe sve narode i narodnosti Jugoslavije ujedini u jedinstveni front, da ih povede u odlučni boj protiv okupatora i domaćih izdajnika, i da time jednovremeno spreči i građanski rat.²²

Međutim, rešavajući pitanje ujedinjenja naroda i narodnosti Jugoslavije, Josip Broz Tito je rešavao i problem njihovog opstanka. Duboko je znao da u uslovima koji su u svetu vladali pred početak i tokom drugog svetskog rata, teško mogu narodi Jugoslavije izolovano izvojevat i slobodu, a još teže očuvati i obezbediti slobodan razvitak. Ujedinjenje naroda i narodnosti Jugoslavije, pored toga što je izražavalo njihovu davnašnju želju, bilo je i imperativ vremena,

²¹ Zbornik, tom I, *Proglas CK KPJ povodom napada fašističke Nemačke na Sovjetski Savez*, str. 15—17, *Proglas CK KPJ od 25. VII 1941*, str. 25.

²² Isto i *Proglas CK KPJ od 22. VI 1941*, str. 12.

koje je Josip Broz Tito realno sagledao i angažovao se na njegovom realiziranju odmah čim je došao na čelo Partije 1937. godine. Razume se, ujedinjenje se moglo realizirati na principima federativnog uređenja nove Jugoslavije, sa apsolutno ravnopravnim statusom svih naroda i narodnosti Jugoslavije.

Problemu savezništva sa narodnooslobodilačkim pokretima susjednih naroda a u određenim momentima i u tesnoj političkoj i operativnoj saradnji sa njima, drug Tito je, isto tako, posvećivao posebnu pažnju. Na taj problem se gledalo sa stanovišta neposredne uzajamne pomoći u borbi protiv zajedničkog neprijatelja — fašističkih agresora i sa stanovišta internacionalističkog duga Partije. U tom duhu je vaspitavano članstvo Partije, a to vaspitanje se prenelo i na oružane formacije i sve organe borbe, jednovremeno i na sve narode i narodnosti Jugoslavije. Ujedno se na ovo gledalo i kao na problem ujedinjenja progresivnih snaga u opštoj borbi protiv zajedničkog neprijatelja — fašizma kao ideologije i konkretno u borbi protiv nemačkih i italijanskih fašističkih okupatora i njihovih saveznika. To je bio put koji je vodio zbližavanju i ujedinjenju svih progresivnih snaga u borbi protiv zajedničkog neprijatelja, za izgradnju novih odnosa među narodima.

Nova Jugoslavija i njen NOR javljaju se kao krupan činilac u razvijanju internacionalizma sa susjednim zemljama, ulažući velike napore da, u granicama date situacije, pomognu i organizuju saradnju sa narodnooslobodilačkim pokretima susjednih naroda u borbi protiv fašizma. U ovoj saradnji su postignuti veliki rezultati.²³

Aktivnim zalaganjem Josipa Broza Tita u svojstvu vrhovnog komandanta NOV i POJ, i sekretara CK KPJ na organizovanju kontakata i političke i vojne saradnje sa narodnooslobodilačkim pokretima otpora susjednih naroda jačale su snage antifašističkog bloka u borbi protiv fašističkih agresora, što predstavlja poseban prilog pobjedi nad fašizmom.

Međutim, jednovremeno sa ovom saradnjom otvoren je i nov proces međunarodnog upoznavanja i zbližavanja progresivnih snaga i naroda uopšte. Kada se ima u vidu da su fašistički agresori, pa i domaća buržoazija u periodu do drugog svetskog rata i tokom rata, sejali razdor među narodima, onda je ostvareni proces zbližavanja širenjem internacionalizma među narodima od posebnog zna-

²³ IAKPJ, Borba, tom I, str. 42—43, 85. O ovom problemu podneo sam referate na naučnim skupovima u Sofiji 1966, Beogradu 1971 i u Zagrebu 1975. godine.

čaja. Rezultati tog zbližavanja su i danas prisutni i pored svih mračnih sila koje već tri decenije pokušavaju da razruše to prijateljstvo stvoreno tokom rata.

Veoma značajna preokupacija Josipa Broza Tita, i kao generalnog sekretara Partije i kao vrhovnog komandanta, bila je da NOR i revolucija naroda i narodnosti Jugoslavije dobije status ravnopravnog saveznika u antihitlerovskoj koaliciji, jer su svojom borbom dali ne mali doprinos pobjedi nad fašističkim agresorima.

Realizovati ovu strategijsku koncepciju bilo je veoma teško. Trebalo je stvoriti uslove za to, a to je nalagalo ustanak razviti u narodnooslobodilački rat, koji će predstavljati specifičan front u Jugoslaviji, na kome će neprijatelj trajno angažovati relativno jake snage. Front koji po karakteru borbenih dejstava neće zaostajati za drugim frontovima i na kome će se izvoditi i operacije krupnijeg operativnog značaja.

Međutim, da bi se sve ovo postiglo, nužno je bilo obezbediti i osnovne elemente državnosti, a to je značilo stvoriti slobodnu teritoriju, jaku armiju i organe vlasti. Već tokom prve godine rata stvorena je Užička republika — slobodna teritorija, oličenje organizovane državnosti na kojoj su funkcionisali novi organi narodnooslobodilačke vlasti. Partizanski odredi, koji su kasnije prerasli u krupnije vojne formacije, bili su realna oružana snaga nove Jugoslavije.

Uporedo sa stvaranjem armije, u narednim godinama (sve do konačnog oslobođenja) stvarane su i slobodne teritorije širom Jugoslavije na kojima su, isto kao i na neoslobođenim teritorijama, organizovani organi narodnooslobodilačke vlasti i razne društveno-političke organizacije. Odlukama Prvog i Drugog zasjedanja AVNOJ-a, kao i organizovanjem nacionalnih antifašističkih narodnooslobodilačkih skupština (za sadašnje socijalističke republike i autonomne pokrajine), stvoreni su uslovi da je tokom drugog svetskog rata nova Jugoslavija u specifičnim uslovima mogla dejstvovati kao organizovana država, i voditi organizovani oslobodilački rat.²⁴

Kada se ovome doda i broj nemačkih, italijanskih, mađarskih i bugarskih divizija i kvislinških oružanih formacija koje su na jugoslovenskom ratištu bile permanentno angažovane, sasvim je prirodno što je nova Jugoslavija postala značajan činilac u borbi protiv fa-

²⁴ Organizovanost NOR i revolucije može se pratiti i na kartama slobodnih teritorija — Istorijskog atlasa oslobodilačkog rata naroda Jugoslavije 1941—1945. (karte br. 7, 15, 22, 26, 31, 35 i dr). Rast oružanih formacija je izgledao: 1941. godine 80.000, 1942. godine — 150.000, 1943. godine — 300.000, 1944. godine — 500.000 i 1945. godine — 800.000 boraca (Vojna enciklopedija 6, Beograd, 1964).

šističkih agresora a time i ravnopravni partner u antihitlerovskoj koaliciji. Naša je zemlja na taj način izvojevala svoju nezavisnost i samostalnost, obezbedila da narodi i narodnosti samostalno odlučuju o svom društveno-političkom sistemu, jednovremeno stekla veliki autoritet na međunarodnom planu, itd.

VI

U ovom kratkom razmatranju osvrnuli smo se na neke stratezijske koncepcije Josipa Broza Tita u svojstvu vrhovnog komandanta i generalnog sekretara Partije — realizirane tokom NOR i revolucije — na političkom, opštevojnom i državničkom planu. Ovo je samo deo stratezijskih problema koje je Josip Broz Tito uspešno rešavao. Pored toga što je rukovodio NOR-om i revolucijom naroda i narodnosti Jugoslavije u celini, drug Tito je jednovremeno, sve do oslobođenja (1945. god.) i neposredno komandovao Operativnom grupom Vrhovnog štaba. Ova okolnost je nalogala jednovremeno rešavanje i problema operativnog i taktičkog značaja. Ta iskustva imaju izvanredan značaj i njih treba posebno proučavati.

Da istaknemo samo neka. Sve operacije Operativne grupe Vrhovnog štaba vođene su u operativnom, a ponekad i u taktičkom okruženju. Međutim, u svim tim operacijama, iako vođenim pod izvanredno teškim uslovima²⁵ (velika nadmoćnost protivnika u ljudstvu, naoružanju i ratnoj tehnici prema slabo naoružanim jedinicama Vrhovnog štaba, zatim jedinice protivnika odmorne, dobro nahranjene — prema stalno umornim i gladnim jedinicama Vrhovnog štaba i dr.), drug Tito ne samo što je veštim manevrima i žestokim borbama uspevao da probije obruč i izvuče Operativnu grupu iz okruženja već je iz borbi redovno izlazio kao pobednik, da bi odmah razvijao operacije velikih razmera.²⁶ Treba se podsetiti samo nekih, npr.: prodor — ili tačnije, marš-manevar grupe brigada u zapadnu

²⁵ Radi ilustracije dajemo odnos snaga u tzv. petoj neprijateljskoj ofanzivi, u kojoj proboj na Sutjesci dostiže kulminaciju po žestini borbe. Nemci su za ovu ofanzivu u Jugoslaviju, pored postojećih snaga, doveli još 373. i 7. SS diviziju i druge jedinice. Tako, za ovu ofanzivu — plan »Švarc« — Nemci su koncentrisali u prvoj liniji: delove 369, 118, 7. SS, delove brdske divizije, zatim italijanske divizije: »Taurenca«, »Ferara« i »Venecija«, 61, i 63. bugarski puk, 4. domobransku brigadu i dr. — ukupno 117.000 vojnika; prema grupi Vrhovnog štaba 1. i 2. proleterska divizija, 3. udarna i 7. banijska divizija i druge manje jedinice, ukupno 19.000 boraca; *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945*, Beograd, 1957, str. 424—425.

²⁶ Kao primeri mogu poslužiti razvoj operacija posle Užičke republike ili bitke na Neretvi i Sutjesci, i dr.

Bosnu,²⁷ zatim bitka na Neretvi,²⁸ bitka na Sutjesci²⁹ i mnogo drugih operacija. Ovo operativno iskustvo dobija još veći značaj kada se zna da je tokom drugog svetskog rata bilo dosta bitaka i operacija koje su vođene u okruženju, ali su posebno zapažene ostale samo one u kojima opkoljene jedinice nisu uspele da se probiju.³⁰

Svakako, paralelnim ispitivanjem uspešnih operacija u okruženju Operativne grupe Vrhovnog štaba sa sličnim operacijama (slučaj nemačke 6. armije generala Paulusa kod Staljingrada 1942/1943. godine ili Engleza kod Denkerka 1940. godine),³¹ razotkrili bi se brojni faktori koji su uticali na njihov ishod, ali bi se jednovremeno sagledala i kreativna sposobnost Josipa Broza Tita kao neposrednog komandanta, koji je u svakoj situaciji reagovao na svojevrstan način.

VII

Govoreći o Josipu Brozu Titu kao kreatoru strategije na političkom, vojnom i državnom planu, nužno je osvrnuti se i na koncepciju opštenarodne odbrane, koju je drug Tito kreirao, kao najadekvatniju ali jednovremeno i najefikasniju formu odbrane nezavisnosti i slobode samoupravne socijalističke Jugoslavije.

Razvoj i uspešan završetak NOR i revolucije predstavljaju izvor za mnoga rešenja sistema opštenarodne odbrane.

Tako, studija NOR i revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije kao i studija oslobodilačkih ratova drugih naroda, daju dovoljno materijala da stvorimo viziju eventualnog rata, u kome bi sticajem okolnosti naši narodi bili dovedeni u situaciju da brane svoju slobodu i nezavisnost.

Od pravilne predstave o eventualnom odbrambenom ratu zavisi izgradnja celokupne strategije, operatike i taktike opštenarodne odbrane.

Jedno od pozitivnih iskustava iz našeg NOR i revolucije jeste da, nezavisno od brojne i tehničke nadmoćnosti eventualnog agresora, narodi i narodnosti Jugoslavije sa uspehom mogu voditi rat na principima opštenarodne odbrane. Svakako, u red pozitivnih iskustava spada i ono kada je stara Jugoslavija kao država bila razbi-

²⁷ *Oslobodilački rat naroda Jugoslavije 1941—1945*, Beograd, 1967, str. 262—279.

²⁸ *Isto*, str. 374—418.

²⁹ *Isto*, str. 439—473.

³⁰ S. L. Salcberger, *Drugi svetski rat*, ZGP Mladinska knjiga, 1970, str. 296—299; Šasen, *Istorija drugog svetskog rata*, Beograd, 1955, str. 270—275.

³¹ S. L. Salcberger, *isto*, str. 59—60. Šasen, *isto*, str. 52—54.

jena, a Tito i Partija to stanje nisu prihvatili, nisu prihvatili podjelu Jugoslavije koju su agresori izvršili. Partija je i dalje dejstvovala na celoj teritoriji Jugoslavije i uspela da pokrene sve narode i narodnosti na ustanak.

Ovo iskustvo Vrhovnog komandanta Josipa Broza Tita uneto je i u Ustav,³² ali ne samo kao odredba, već kao osnovni princip opštenarodne odbrane — da ne treba prihvatiti nikakvo stanje koje bi eventualni agresor nametnuo; naprotiv, nastaviti borbu do konačne pobeđe. Ovu strategijsku koncepciju drug Tito je istakao 1941. godine, u veoma teškim uslovima i, držeći se nje, i u posleratnom periodu znao je više puta, uvek kada je to situacija nalažala, da čvrsto i odlučno istupi u odbranu prava, slobode i nezavisnosti naroda i narodnosti Jugoslavije.³³

Vizija o eventualnom ratu nameće i odgovarajuće pripreme za odbranu zemlje, koje ni u kom slučaju ne mogu imati klasične forme i sadržinu. Pripremama, koje se pored materijalnih ogledaju i u izgradnji novog kvaliteta kadra, treba stvoriti adekvatnu organizaciju oružanih snaga, ali jednovremeno izmeniti i osnovna, klasična shvatanja o vođenju rata, organizaciji armije, izmeniti klasične forme strategijskih bitaka, kao i forme napada i odbrane. Zatim, rešiti probleme mobilizacije i celokupnog i svestranog angažovanja naroda u jednom opštenarodnom ratu.³⁴

Izučavajući iskustva iz bogate prakse NOR i revolucije naroda i narodnosti Jugoslavije mogu se dobiti dragocene inspiracije za rešavanje mnogih problema strategije, operatike i taktike u sistemu opštenarodne odbrane.

Iskustva koja potiču iz stvaralačkog genija Josipa Broza Tita kao velikog vojskovođe treba sve više razrađivati, analizirati i unositi u vojnu teoriju opštenarodne odbrane.

Iz ovih razloga bilo bi potrebno osnovati poseban institut za proučavanje iskustava druga Josipa Broza Tita na državničkom, političkom i vojnom planu.

³² Ustav SFRJ — Skopje, 1974.

³³ Kao primere navodimo istupanje Tita i Partije posle poznate Rezolucije Informbiroa 1948. ili 1953. godine o problemu Trsta i zone A i B i dr.

³⁴ Simpozijum: *Teritorijalna odbrana u našem sistemu opštenarodne odbrane* (Zbornik radova); Viktor Bubanji: *O nekim aspektima koncepcije opštenarodne odbrane*, str. 1—9; M. Apostolski: *NOR — inspirator svenarodne odbrane*, str. 55—63.